

148 Vanzelfsprekend

“*Rheinfelden 257...+3; Mannheim 322...+11*” klonk het via de draadomroep. Even later stroomde de Rijn Nederland binnen: “*Lobith 460...-4; Grave beneden de sluis 489...-6...*”

Elke morgen was om 09:10 uur die bijna vanzelfsprekende, monotone opsomming van de waterstanden te horen. Ik stond als jongen naast de schipper in de stuurhut – ja, het was magische radio! – en voer over de Rijn: van Konstanz, langs de Lorelei – “*Ich weiss nicht was soll es bedeuten ...*” – naar het IJsselmeer en de Noordzee. In de herfst van 1996 maakte ‘de vooruitgang’ er ‘vanzelfsprekend’ een eind aan¹. Rob Schouten schreef in *Trouw* wat velen zullen hebben ervaren: “*Ons wordt weer wat poëzie ontnomen. [...] Vooral voorlezer Arend Langenberg wist er een soort religieuze kracht aan te geven, door buitengewoon lange en mysterieuze pauzes in te lassen, waardoor het raadsel van de verhoging of verlaging almaar intrigerender werd.*” Een luisteraar van toen schreef me onlangs: “Ik ‘voorspelde’ dan altijd wat de verhoging of verlaging was.” Zo werden deze waterstanden in het collectieve geheugen van mijn generatie, maar ook van de generaties voor en na mij, gegrift.

Radiobericht

Te Grave beneden de sluis
voorbij de zware deuren
mag mij het water sleuren
en kantelen met geruis.

–Grave beneden de sluis.

‘Wij geven de waterstand.’

O God, hoe kon het gebeuren–
gesloten het venster, de deuren,
gebannen uit liefde en huis.

–Grave beneden de sluis.

‘Wij geven de waterstand.’

Grave, dat is groen land
en water, dat draagt mij thuis.

‘Grave beneden de sluis.’

Grave, beneden de sluis.

Ook Ida Gerhardt had bijzondere herinneringen, te lezen in haar gedicht *Radiobericht*.² Het zijn

heel pijnlijke herinneringen aan haar studietijd waarin de slechte relatie met haar ouders leidde tot een verbanning uit het ouderlijk huis. Daarover schreef ze later in een brief aan Céleste, een kloosterzuster in Grave: “Fietsend naar een mij bekende predikantsfamilie passeerde ik Grave waar ik bij de rivier mijn brood opat.”³

....

Medio 1962 ontving ik een oproep om me te melden als dienstplichtig militair. Daardoor hoorde ik op de bewolkte morgen van woensdag 28 november geen waterstanden op de radio. Terwijl Arend Langenberg traag en met lange pauzes de waterstanden voorlas bracht de trein mij naar

Nijmegen. Ik had op de radio nog wel het nieuws van zeven uur gehoord: prinses Wilhelmina was op paleis het Loo ‘vredig ontslapen’. Ik was op weg naar Grave, het eeuwenoude vesting- en garnizoensstadje. Maar noch het stadje zelf, noch de mij van de radio zo bekende sluis was mijn eindbestemming! In de Generaal De Bonskazerne werd op mij gewacht.

Was de dienstplicht vanzelfsprekend voor mij? Was ik misschien zelfs blij toen de trein de Rijn- en Waalbrug overstak – zoals die militairen die lachend en zwaaiend naar de oorlogsfronten trokken aan het begin van de Eerste en Tweede Wereldoorlog? Ik wist wel van jongens die gewetensbezwaren hadden tegen de dienstplicht. Ik wist ook van het bestaan van de uitgerekend in hetzelfde jaar 1962 aangenomen Wet Gewetensbezwaren Militaire Dienst. Gewetensbezwaarden konden vanaf dat moment wettelijk erkend worden. Ik had daar wel respect voor, maar was in 1962 juist overtuigd van de noodzaak van een krijgsmacht.

Maar blij was ik zeker niet, daar in die trein. Bij het afscheid van mijn moeder en jongste broer was er eerder sprake van een knagend gevoel, van onzekerheid. Daar was alle aanleiding voor. De week van 24-28 oktober was – zo bleek achteraf – het hoogtepunt van de Cuba-crisis, de gevaarlijkste periode in de Koude Oorlog. De wereld hield de adem in want

Rusland wilde kernraketten op Cuba plaatsen. Op zaterdag 27 oktober kwam het bijna tot een kernoorlog. Dat werd precies 50 jaar later duidelijk toen de John F. Kennedy Presidential Library een film en een enorme hoeveelheid archiefmateriaal vrijgaf ⁴. Het had die week in oktober 1962 vreselijk mis kunnen gaan. Gelukkig kwam het keerpunt op zondag 28 oktober. Die dag maakte radio Moskou bekend dat de Sovjet-Unie gevolg gaf aan de eisen van de VS. De schepen met de lading kernraketten maakten rechtsomkeert.

Maar de naschok van de ramp die zich in oktober bijna had voltrokken was in de maanden daarna nog volop voelbaar. Velen in het Westen, ook in Nederland, bereidden zich voor op een mogelijke atoomoorlog door water- en voedselvoorraden in huis te halen. Mijn diensttijd werd eerst verlengd van 18 naar 24 maanden, maar duurde uiteindelijk 21 maanden.

Over mijn militaire dienst kan ik een boek schrijven. Ik werd één van de hoofdvercijferaars van het ondergrondse Verbindingscentrum van het hoofdkwartier van het Eerste Legerkorps in Apeldoorn. Daar kwamen – vooral 's nachts, ik draaide veel nachtdiensten – van heel de wereld geheime berichten binnen over militaire ontwikkelingen, troepenverplaatsingen in Rusland, enz. Die gecodeerde berichten maakten wij leesbaar en ik leverde ze vervolgens af bij de commandant-generaal van het Eerste Legerkorps. Zo hoorde ook ik president Kennedy in 1963 weliswaar de beroemde woorden *'Ich bin ein Berliner!'* uitspreken, maar de extase van dat moment werd voor ons overschaduwd door een stroom alarmerende berichten die wij onder ogen kregen. Er heerste rond die toespraak grote militaire onrust in zowel het Oosten als Westen. En zo volgden in die tijd nog meer internationale crisissen.

Misschien kan ik – terugkijkend – zeggen dat het begin van mijn diensttijd in Grave ook het begin was van een tijd waarin de vanzelfsprekendheid in mijn leven ophield te bestaan. Toen ik 58 jaar geleden in de trein op weg was naar Grave kon ik dat nog niet bevroeden. Toen stond 'Grave beneden de sluis' vooral borg voor een baaiert aan mooie gevoelens.

....

In 1992 werd de dienstplicht wettelijk wel formeel opgeschort maar niet opgeheven. Nu geldt die zelfs voor mannen én vrouwen. Kun jij je voorstellen dat ik in deze coronatijd nogal eens terugdenk aan de aanvankelijke vanzelfsprekendheid van het leven, hoorbaar en voelbaar in de dagelijks weerkerende waterstanden, aan die magische naam Grave beneden de sluis, aan mijn diensttijd waarin ik leerde dat ons bestaan juist niet vanzelfsprekend is? Is dat misschien een nieuwe werkelijkheid die in coronatijd nog niet door iedereen is aanvaard? Zou de maatschappelijke dienstplicht – waarover de discussie weer oplaait – toch ingevoerd moeten worden? Zou ook die ons leren dat het leven niet vanzelfsprekend is?

....

Op een mooie dag later dit jaar zullen Louise en ik een plekje vinden op het gras bij Grave beneden de sluis, net als Ida Gerhardt indertijd. Ook wij zullen daar dan ons brood eten. Het is een goede plek om te overdenken hoe wij hebben ervaren en leren aanvaarden dat leven niet vanzelfsprekend is.

Er is – weten we van Ida Gerhardt –
“groen land en water, dat draagt mij thuis.”

-
1. De waterstanden staan nu op Teletekst, 720 en in een app van Rijkswaterstaat. De lijst is niet meer wat ze was!
  2. Het gedicht *Radiobericht* van Ida Gerhardt (1905-1997), staat oorspronkelijk in *Het levend monogram* (1955)
  3. Lees [hier](#) over Ida Gerhardt, het gedicht, de sluis, Grave. Lees over de achtergrond van dit gedicht ook [hier](#).
  4. Via [cuban-missile-crisis](#) kan de geïnteresseerde lezer een schat aan informatie over die angstige tijd vinden.

Muziek: 1. Lees je over water, dan wil je ook vast de *Watermusic* van G.F. Händel horen: Heerlijke, zeer afwisselende muziek. Neem een [voorproefje](#), van 1 minuut. Dan smaakt het absoluut naar [het hele werk](#).
2. Robert Schumann verzamelde in de bundel *Kinderszenen* dertien van zijn pianowerkjes. *Traumerei* is het bekendst, maar *Von fremden Ländern und Menschen* is ook prachtig, zeker als Martha Argerich het [hier](#) speelt.